

משולחן שלמה

עיונים ופנינים בפרשה מבית מדרשו ושיעוריו של

הגאון הינוקא

רבינו שלמה יהודה בארי שליט"א

פרשת תולדות **110**

שאדם הראשון הוריש בגדים אלו לקין, וכאשר נהרג קין באו לידו נמרוד ולכן נאמר עליו 'הוא היה גיבור ציד לפני ה'", וכשהרג עשו לנמרוד נטלן עשו ממנו, והוא שכתוב (כו, טו) "את בגדי עשו בנה הגדול החמודות", מהו 'החמודות', שחמדן מנמרוד.

מה הסוד של עשוי שרק הוא היה יודע לצוד את החיה הנקראת בשם ידעוני שהיא חצי אדם כאשר היא חיה ולא מתה

וכתב בספר אור הצבי (דרוש האדם, דף צד ע"ד) ששמע בשם הגר"א, שזהו 'ויהי עשוי איש ידע ציד איש שדה', שהיה יודע לצוד את האיש שדה, כלומר את החיה הנקראת ידוע, שהיא 'אדני השדה' הנזכרת במסכת כלאים (פ"ח מ"ה), והיא הנקראת בתורה 'ידעוני' (ויקרא כ, כו), והיא גדולה בשדות, וכמין חבל גדול יוצא מן הארץ ומחובר לטבורה וממנו חיותה, וצורתה כצורת אדם בפרצוף וידיים ורגלים, ואין כל בריה יכולה להתקרב אליה, כי היא הורגת וטורפת כל המתקרב אליה, וכשרוצים לצוד אותה מורים בחצים בחבל עד שהוא נחתך, ואז היא צועקת בקול מר ומתה מיד, אבל עשוי היה יודע איך לצודה בחיים. וביאר זאת בספר אור הצבי, שקודם החטא היה הנחש מלך החיות, והיו מצויירים על עורו כל מיני בעלי החיים, והיו כולם כורעים ומתחווים לנחש כלפני מלך, ואחר שחטא הנחש הפשיט הקב"ה את עורו ממנו ועשה ממנו כתנור עור לאדם וחיה, ואדם הוריש לקין, וממנו לנמרוד ולעשוי, ולכן היה יודע לצוד על ידם גם את החיה הזו הנקראת 'ידוע', כי בטח אף היא היתה מצויירת על בגדים אלו, והיתה נופלת לפניו והיה עושה בה כחפצו. וסיים, שזהו שתרגם אונקלוס על התיבות 'איש שדה' - 'גבר נחש יריכן', שהיה כוחו מלבושי הנחש.

הקב"ה נותן אחד מכני אדם תחת בעל התשובה

וְלֹאִם מְלֹאִם יֵאֱמָר (כה, כג). דרש רבי אלעזר (בן רשב"י) בזוהר חדש (בלק, טו ע"ב) על הפסוק בישעיהו (מג, ד) "מאשר יקרת בעיני נכבדת, ואני אהבתיך, ואתן אדם תחתך, ולאומים תחת נפשך", שכאשר אחד מישראל חוזר בתשובה ושב מחטאו, הוא יקר וחשוב מאד לפניו יתברך, שהוא קורא ואומר על אותו אדם "מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך", כי אין אהבת הקב"ה לאדם בעולם אלא למי ששב מעונותיו. אבל אומר לו הקב"ה, מה אעשה להצילך מן העונש שנעשנת על חטאך אחר שכבר נתתי רשות לנחש להזיקך ואינו מתרצה לפרוש בלי כופר, אלא העצה היא "ואתן אדם תחתך", 'אדם' מלשון 'אדום', שאתן תחתך גוי אחד מכני אדם, והם נקראים 'לאומים', כי הם מזרע עשו שנאמר בו 'ולאום מלאום יאמץ', ואותו אתן כופר תחת נפשך, אחר ששבת מעונותיך, ואהוב אתה לפני מאד. וכן דרש רשב"י בתיקון"ז (תיקון כב, דף סח ע"א).

ובמסכת ברכות (דף סב ע"ב) דרש רבי אלעזר (בן פדת) גם כן כעין דרשה זו, שכאשר היה איזה רומאי שציערו ומנע ממנו להיכנס לבית הכסא, נענש תיכף אותו רומאי שבא נחש ושמת את מעיו, וקרא עליו רבי אלעזר "ואתן אדם תחתך", אל תקרי 'אדם' אלא 'אדום'. וביאר זאת המהרש"א (שם) על פי מה שדרש רשב"י במסכת יבמות (דף סא ע"א) ובמסכת בבא מציעא (דף קיד ע"ב) על הנאמר ביחזקאל (לד, לא) "ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם", שאתם ישראל קרויין 'אדם', ואין העובדי כוכבים קרויין 'אדם', וכיון שהפסוק בישעיהו 'ואתן אדם תחתך' עוסק בישראל הקרויין 'אדם', אם כן איזה 'אדם' יתן הקב"ה תחתם, לכן דרש רבי אלעזר אל תקרי 'אדם', שהוא ישראל, אלא 'אדם' אתן תחתך.

יצחק התפלל רק למלאות חסרון השכינה וממילא נושע גם בגשמי

וַיַּעֲמֵר יִצְחָק לֵה' לְנֹכַח אֲשֶׁתוֹ (כה, כא). מבואר בזוהר תולדות (דף קלז ע"ב), שלכן לא נאמר 'לנוכח רבקה', כי ידע יצחק שעתיד לעמוד מזרעו י"ב שבטים, ולא ידע אם זהו מרבקה או מאחרת, ולכן התפלל לנוכח 'אשתו' סתם, מי שתזכה להעמיד את הי"ב שבטים. וביאר בזוהר חי (שם) שהתפלל לנוכח השכינה, והמשיך אליה את הי"ב שבטים.

ובתולדות יעקב יוסף (פ' תולדות אות ו) מבואר עוד, שזהו שמוכא בתיקון"ז (תיקון יח, דף לב ע"א), שכשם שלא היו הנביאים זוכים להשגת הנבואה אלא כאשר היו עולים ונכנסים להיכל המלכות, כל נביא לפי השגתו ובחינתו - כן אין האדם יכול להיכנס בשערי התפילה אלא כפי כוונתו אל תיקון השכינה¹, ועל פי זה ביאר, שזהו 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו', שהתפלל על השכינה, 'כי עקרה היא', מלשון עיקר, כי עיקר התפילה צריכה להיות על השכינה, ששם ימולא החסרון, ואז ממילא נענה הוא גם כן, וזהו 'ותהר רבקה אשתו', שנושע גם בגשמי ב'רבקה אשתו'.

וכן ביאר באוהב ישראל² (פ' תולדות), וכתב שכשיבוא לאדם איזה צרה או יסורין ח"ו, אז ישכיל ויבין בדעתו שבודאי יש צער גדול להשכינה הקדושה, כי "בכל צרתם לו צר" (ישעיה סג, ט), וכיון שיש איזה חסרון בשכינה נמשך מכך איזה חסרון גשמי, כיון שכל אחד מישראל הוא אבר מהשכינה³, ולכן יש לו לשמוח שהשכינה מודיעה לו את צערה, ותהיה עיקר כוונתו ורצונו בתפילתו עבור שיתמלא החסרון שיש מכך לשכינה, וכמו שאמרו בפתח חגיגה (בדף טו ע"ב) שהשכינה קובלת על צער כל אחד ואחד מישראל 'קלני מראשי קלני מזרועי' (כאדם החש בראשו ורועו), וכשיתוקן שם הפגם והחסרון אז ממילא יתוקן חסרונו וינצל מצרתו.

עשוי גזל מנמרוד את בגדי אדה"ר שהיו מצויירים עליו כל מיני חיות ועופות

וַיְהִי עֵשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שֶׁדָּה (כה, כו). מובא בליקוט שמעוני (תולדות רמז קיא) שלכן אמר עשוי "הנה אנוכי הולך למות" (כה, לב), מפני שהיה נמרוד מבקש להמיתו, מפני אותו בגד של אדם הראשון, שכאשר היה יוצא לבוש עימו לשדה היו באין כל חיה ועוף שבעולם ומתקבצים אצלו⁴. ובדעת זקנים לבעלי התוספות (כו, טו) הביאו מדרש כעין זה, שהיו מצויירין על בגדים אלו כל החיות ועופות שבעולם, והיו נראים כאילו הם חיים, וכשהיה בשדה היו החיות והעופות באין אצלו וניצודין מאליהן. ובעמר נקא לרבינו עובדיה מברטרנורא (שם) הביא עוד בשם מדרש, שהם הכתנות עור שעשה הקב"ה לאדם הראשון, ועליהם היו מצויירות צורות כל חיות שבעולם, וכל זמן שהיה אדם נוגע באחת מהצורות, היתה החיה ההיא באה לפניו ועושה בה כל חפצו, והכתנות הללו היו עתה של נמרוד, ולכן נאמר עליו (י, ט) "הוא היה גיבור ציד לפני ה'", ואמר עשו לנמרוד שישאיל לו המלבושים ההם, והשאלים לו, ונגע בצורת האריה והביאו לפניו וטרף האריה את נמרוד והרגו, ונשארו המלבושים בידי עשוי, ומפני שהיה מתירא פן יקחו נשיו את הבגדים האלו וימיתוהו באותן הצורות שעל הבגדים ההם, לכן הפקידם אצל אמו. וברבינו בחיי (ג, כא) ביאר הענין עוד,

¹ ומבואר שם עוד, שלכן תקנו חכמים לומר את הפסוק "אדני" שפתי תפתח" בראשית תפילת העמידה, שהשם אדני הוא נכני המלכות, שרק על ידה נפתחים השפתיים לעמוד בתפילה לפני הבורא.
² וכ"ה בורע קודש (פ' תולדות), ובאור המאיר (פ' לך לך), ובנועם מגדים (פ' תולדות).
³ ובאמת ככל שהיה יותר וך נקט מכל גשמות העולם והבלי, כך ירגיש יותר את חסרון השכינה.
⁴ כלומר שהיה לו דין ודברים בזה עם נמרוד, כי מנמרוד באו לידו עשוי, כמבואר להלן.
⁵ וכ"ה בירושלמי שבת (פ"ו ה"ט), ובבראשית רבה (ז, ז), ובקהלת רבה (ה, ז).

כל תיקון האדם והעולם תלוי בעסק התורה לשמה

הנה צריך כל אדם לזכות לסם חיים, שהיא תורה שבעל פה שלומדה 'לשמה', שהרי דרשו במסכת יומא (בדף עב ע"ב) על הפסוק (כדברים ד, מד) "וזאת התורה אשר שם משנה", זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה ח"ו, וכן הוא בהשמטות הזוהר (ח"א סי' כט, דף רסג ע"א) אם זכה בר נש איהי סם חיים דיליה, ואם לאו היא מתהפכת ליה לסם המוות.

ומלבד שבכלליות כל תיקון השכינה וכל מיתוק מידת הדין והמשכת הרחמים לעולם נעשה על ידי לימוד תורה שבעל פה לשם שמים כמובא בזוהר (שם), הנה כל תכלית תיקון נשמתו של האדם נעשה בשלימות על ידי לימוד התורה לשמה. ומלבד התועלת שיש בזה בתכלית הבריאה בתיקון הנשמה ובנצחיות כמובא שם בזוהר, לא יוכל האדם לעבור את העולם ולבוא אל יעודו בלא סמא דחיי, כי כשמו כן הוא סם חיי, ובלא תורה לשמה האדם נמצא במקום סכנה שהוא סמא דמותא.

כי כאשר אינו קשור בעסק התורה שבעל פה לשם שמים ולסמא דחיי, הוא סמוך למקום המיתה והגאות, ואינו יכול להמלט מן הרצון והמחשבה שיהיה לימודו על מנת לעשות לו שם בכל הארץ וליקח על ידי התורה את הכבוד והמלכות, ולא יוכל להינצל מהמחשבה לקנטר ולהתנצח בתורתו, שבוזה נעשית לו התורה ח"ו לסמא דמותא.

ומפני שהאדם מעורב גם מצד הרע, כי מחטא עץ הדעת מעורבים הטוב והרע בתוך האדם עצמו, לכן פעמים שהאדם קרוב אצל הסמא דמותא, שחושב שמאחר שלמד הוא משיג ומביט בהש"ת ובתורה, ועל כן אינו נכנע לפני הש"ת, ופעמים שלימודו הוא בסתמא מפני ההרגל. אך בכדי לזכות לכל הטובות הנשפעות מן התורה, שינצל האדם על ידה מן היצר הרע ומחשבות הגאות והקנטור, ובכדי שהתורה תפעל באדם את הדביקות בהש"ת, צריך לזכות לסמא דחיי, עד שיהיה האדם דבוק בעץ החיים, ובוזה זוכה לדברים הרבה כמובא בברייתא דקנין תורה (אבות ו, א).

כזוכה האדם להיות קשור בתורה לשמה תהיה לו מנוחה מיצרו

ומלבד כל הטובות הנצחיות שיבואו לאדם על ידי תורה לשמה - היינו שתהיה עבודת ה' של האדם בבחינת 'חיים', שהוא הולך ומתעלה ומוצא תמיד טעם נצחי בתורתו ועבודתו, הנה מלבד זאת גם יתבטל ממנו כל הצער והיסורים שיש לו מיצרו הרע, כי לימוד התורה לשמה משפיע באדם את כל סגולות התורה הכתובות בדברי חכמים כמובא במסכת אבות (שם). ולכן היא נקראת סם חיים, כי היא נותנת לאדם חיים גם בגשמיות, שבוזה יוצא מט"ל מלקיות, שהם צער האדם בעולם על תיקון חלקו בחטא אדם הראשון כמו שאמר הרעיא מהימנא בזוהר פנחס (דף רמג ע"ב), ונכנס בחלק הצדיקים שחיהם תחת ט"ל אורות והברכות הנמשכות עליהם מעסק התורה לשם שמים, וכמו שדרש רבי אלעזר בן פדת במסכת כתובות (דף קיא ע"ב) על הפסוק בישעיהו (כו, יט) "כי טל אורות טליך", שכל המשתמש באור תורה אור תורה מחייהו.

מפני החטא מהרהר אחרי הש"ת ולדעתו אין גילוי רחמים מספיק בעולם

וכל גילוי הרחמים בעולם הם מתורה לשמה, שהיא סוד האות ה"י שבשם הוי"ה, וזה 'לשמה' לשם ה'. והנה האות ה"י היא השורש אל הדין שהוא מקום החושך וההסתר (כי האות י"ד היא גילוי, והאות ה"י היא הסתרה על השפע מהאות י"ד והוצאתו מחדש בגבול ומידה באות ו"ו), ומצטמצם שוב באות ה"י האחרונה ומתגלה על ידה בגבול ומידה אל עולם התחתון (ממנה). אמנם אין החושך וההסתר אלא אל המקבלים, ועל כן נדמה לנבראים שיש מקום שאין בו את אור ה' יתברך, ושיש מקום החסר מרחמי הש"ת, אבל באמת מאחר שלגדולתו אין חקר, צמצם ומדד הש"ת את גילויו אל הנבראים, בכדי שיוכלו להתקיים ולעמוד לפניו, אך את הרחמים לא הסתיר הקב"ה מן העולם, אלא שעל ידי החטא נעשה לאדם פגם בדעת - שאינו מכיר ורואה את הרחמים של הש"ת בכל מקום, ורואה את מידת הצמצום וההסתר של הש"ת, שהיא האות ה"י, כמידת הדין ומקום חשוך מרחמי הש"ת, והוא הריחוק של האדם מהש"ת ומהתמדה בתורה.

על ידי תורה לשמה נתקן הרעת שיוכל לראות את רחמי ה' שהם ללא גבול אבל על ידי לימוד תורה לשמה חוזר האדם ומאיר את האות ה"י, וחוזרת ונתקנת דעתו להכיר את רחמי הש"ת (וכפי שיעור ידיעת האדם מרחמי הש"ת כך הוא חפץ בהרמת קרן השכינה ומשתתף בצערה, כי כפי מה שמידת הרחמים של האדם גדולה יותר כך יש לו צער גדול יותר כשרואה בצער חברו, אי"כ אצל הקב"ה שאין קץ לרחמיו, צערו על צערו, וחורבן וישראל שבגלות הוא ללא שיעור, וזאת ישיג רק המכיר ויודע מרחמי הש"ת)

ובזה מאיר את האות ה"י בדעתו, שהוא סוד קשר תפילין של ראש, ונתקן בזה כל פגמי הדעת שנעשו בחטא, וחוזר האדם לידע שכל ההסתר וסוד האות ה"י הוא בכדי שיוכל לעמוד כנבוא ולהכיר ברחמי הש"ת, ואת הרחמים לעולם לא הסתיר הקב"ה מהאדם, והם רחמים וחסד חינם, שהוא שפע תדיר דלא פסיק.

כל קיום העולם ושיפועו נמשך בכח תורה לשמה במדרגתה האמיתית

והנה תורה לשמה הוא עסק התורה בנקיות גמור לשם עשיית נחת רוח לפני ה' ב"ה, בלא פנייה ושלא לשם קבלת תמורה כלל. ומדרגה זו אינה שייכת אלא בקדושים והצדיקים אשר לעולם אחוזים בעץ החיים, ואין בהם אחיזה לרע כלל, וכל עבודתם היא אך לפני הבורא ב"ה ביראה גדולה ובבחינת 'פחד יצחק', ותורתם היא הממשיכה חיות לכל העולמות בכל רגע, והיא המולידה וממשיכה את נשמות ישראל בעולם. והכלל שכל העליונים והתחתונים וכל שפע הנשפע מאורו יתברך למלאכים והעולמות תלוי הוא בתורתם ובמוצא פיהם הקדוש בעסק תורתם.

לצדיקים אין שייכות כלל בסמא דמותא מפני שתמיד עומדים בדרך עץ החיים

אך מה שאין אצל הצדיקים שום שייכות לרצון על כבוד או על שם לעצמם וכל כיוצא בזה, אינו נחשב אצלם כלל למעלה ומדרגה, כי כבוד וגאות ורצון אל המלוכה אינו שייך אלא רק בסמא דמותא, שהוא לימוד שלא לשמה. והנה הצדיקים אין להם שייכות כלל בלימוד שאינו לשמה ח"ו, כי עוד קודם שבאו לכל מדרגתם הגדולה, תיכף כשבאו על דעתם נכנסו בדרך עץ החיים, שהיא דרך שאין בה סמא דמותא וגאות.

כי אחר חטא אדם וחווה כתיב (בראשית ג, כד) "וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים", והנה החרב המתהפכת היא התורה הקדושה, שפעם לומד האדם את התורה שלא לשמה ופעם מתהפך ורוצה ללמוד את התורה לשמה, וכמובא בהשמטות הזוהר (שם) "ואת להט החרב המתהפכת", וכולא לשמור את דרך עץ החיים, דאיהי אורייתא דאתמר בה (משלי ג, ה) "עץ חיים היא", ואיהי אורייתא דבעל פה, אם זכה בר נש איהי סם חיים דיליה, ואם לאו היא מתהפכת ליה לסם המות. ולכן קודם שדבקו בעץ החיים נכנסים הצדיקים בדרך עץ החיים, שלזה הם צריכים לעבור את להט החרב המתהפכת, היינו לבטל כל קשר ושייכות עם סמא דמותא, עד שכל חיותם היא מדרך עץ החיים.

דהנה התורה לשמה היא כְּמִטָּה שעליו נשען האדם וממנו כל חיותו 'כגמול עלי אימו', ותורה שאינה לשמה היא כנחש הממית לאדם כמובא בהשמטות הזוהר (שם), שהוא סוד המטה שנהפך לנחש והנחש למטה, היינו שאותה התורה יכולה להיות חיים לאדם או להיפך, כהמטה שנהפך לנחש. והוא סוד 'להט החרב המתהפכת' לסם מיתה ולסם חיים, והיא המשמרת את הדרך לעץ החיים, כמו שכתוב "לשמור את דרך עץ החיים".

הצדיקים נכנסו תחילה בדרך עץ החיים על ידי שהתנתקו מכל סיטרא דסמא דמותא וכל צד גאות או מלוכה, וכך כל חיות הצדיקים הוא מדרך עץ החיים, ועליו הם נשענים כמטה משענתם, ומתוך דרך זו משיגים הם באילן ועץ החיים, כל צדיק כפי בחינתו ומדרגתו ושושן נשמתו, אך לעולם אין להם שייכות כלל בסמא דמותא, כי כאמור הצדיקים הולכים לעולם בדרך עץ החיים שאין שם צד גאות ומיתה כלל.

בכדי שילמד תורה לשמה צריך תחילה שכל חייו יהיו בדרך עץ החיים

כי בכדי ללמוד את התורה לשמה צריך להיכנס לדרך עץ החיים, שהיא הדרך שעל ידה באים נשמות ישראל לדבוק בעץ החיים, וכשאדם הולך בדרך עץ החיים כל דעתו היא בבחינת 'חיים', וכל חייו עם משמעות נצחית, ובכל מצווה ותפילה וכל עסק קדוש שעושה הוא כתורה לשמה. ורק כשיש לאדם קשר עם דרך עץ החיים יש שייכות שיוכל ללמוד בעיתים מסוימים לשמה, ולהוציא דברים יקרים ונעלים שיהיו נחת רוח לפני הש"ת. אך כשאין האדם קשור בדרך עץ החיים, אינו יכול לעבור בפתע את להט החרב המתהפכת ולכנס בדרך עץ החיים, ועל כן בכדי שתהיה תורת האדם לשמה, צריך שכל התבוננות האדם תהיה בדרך עץ החיים, וכך יזכה לדבוק בעץ החיים.

ראשית כניסת הצדיקים בדרך עץ החיים הוא בזכרון יום הפטירה וההסתלקות

ולצדיקים יש כמה מיני עבודות ומידות בהם מבטלים הם את הרע ונדבקים בהטוב עד שנמצאים קיימים לעד בדרך עץ החיים, והם דרכים ועבודות

מלא הטנא ברכות נשגר קמיה דהגאון הגדול שייף עיל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה אוצר גדוש בתורה וירא"ש טהורה הרב יחזקאל צמח שליט"א לרגל היכנס בנו מאיר שלום נ"י לנועם עותומ"צ.

לישועת והצלחת פבל ניסים בן מרינה נתנאל בן סיגל לע"נ ראו דור דרור בן רונית

שלמעלה משכל האדם וטבעו, כי הצדיקים נאזרים בגבורה, ואין בכל אדם את היכולת לילך בכל תוקף גבורתם - שאינם נחים ואינם שוקטים בעבודתם הגדולה לפני השי"ת. אך דבר אחד יש שגילו אותנו הצדיקים שעל ידו יוכל כל אדם בכל מדרגה לבוא ולכנס גם הוא בדרך עץ החיים ולזכות גם הוא לסמא דחיי תורה לשמה, ומכאן זה יוכל להיות מנותק מצד הרע ולבטלו ולזכות לכל מעלות התורה ולהשפעות שיש בתורה לשמה גם בעוה"ז, והיא מידת היראה, כי ראשית כניסת הצדיקים בדרך עץ החיים הוא במידת ביראה.

וביראה יש כמה מיני מדרגות, וראשית היראה הוא זיכרון יום המיתה. כי הדבר הראשון שהצדיקים מבינים תיכף בקטנותם הוא שהאדם הולך אל אותו הבורר אליו ויבילו אותו בפטירתו, ועל כן תיכף כשבאים על דעתם, רואים הם את עצמם כאילו שהסתלקו זה ממכר מן העולם, וכל עסק תורתם הוא כעומדים לפני אותו הבורר, ובזה הם ניצלים מכל צד של סמא דמותא וגאות.

כי מהאות מ"ם של הס"מ נמשך לאדם גאות ורצון למלוכה, אך על ידי הבטה על היום האחרון מבטל את המ"ם דסטרא אחרא, וזה בכח שם הקדוש סא"ל שהוא ר"ת 'סוף אדם למות', שאז אין האדם עומד אלא לפני ה' יתברך, ורק הוא שיהיה לו למגן והצלה, וזה "אתה סתר לי - מצר תצרני", שכאשר האדם זוכר את היום האחרון והוא סמוך תמיד אצלו יתברך כענין 'אתה סתר לי' ר"ת סא"ל, בזה בא לידי מ'צ-צ תצרני, שניצול מהמ"ם שמשם הרצון למלוכה וגאות.

השייכות לסמא דמותא וצער גדול בלימוד הוא כשאין לאדם דרך לזכור את יום המיתה

דהנה אין שייכות לכבוד ומלכות וגאות אלא בזה העולם שיש בו את הנטיה ואת המחשבה על הכבוד מבני אדם, ועל כן כשאין מול עיני האדם את זכרון יום המיתה, שהוא היום בו מתחילים החיים הנצחיים, כל משמעות החיים בעיניו הם החיים לעיני בני האדם והסובבים אותו, ועל כן אינו יכול להמלט מסמא דמותא, ושלא ליתן בשיקול דעתו את מחשבות בני האדם ודרך השקר של העולם המביטים על חיצוניות. והוא כנגד מדרגת עבד, העובד על מנת לקבל פרס ותמורה לעבודתו כמובא בהקדמת הזוהר (דף י"א ע"ב), ודוקא כשאדם בזה העולם שייך שיהא בו מחשבה על פרס ותמורה, וצער על מה שאינו מספיק, ודאגה על זיכרון הלימוד, ועל כן עסקו בעבודת ה' היא מתוך דאגה גדולה על מדרגתו ומקומו בתורה.

אבל על ידי זכרון יום המיתה רואה את עצמו כאילו הוא לאחר יום ההסתלקות, ועל כן כל עסק תורתו היא בהתבוננות שאדם שנסתלק היה נותן כל הון דעלמא בכדי ליקח כמה שורות בעסק המשנה והתלמוד, ועיניו על יוקר עסק התורה כמו שרואים זאת הנשמות אחר ההסתלקות, ובה מסיר מעצמו כל נטיה למציאת חן בעיני בני אדם, וכל מחשבה על דעות בני אדם, ולומד מתוך אהבתו את התורה ומפני שהתורה היא חיים ומשענת לו, כי מתבטל הגאות וצד הנחש ונהפך ל'מטה' ומשענת. וזה "ויאחז משה בזנבו ויהי למטה בכפו", שאחז ביום האחרון הנרמז בזנב, ובזה נעשית לו התורה לסם חיים ומטה משענת.

תורה לשמה בזכרון יום האחרון הוא סוד היראה של לאה אימנו

והנה תורה לשמה היא סוד האות ה' שבשם הוי"ה כאמור, והיא סוד קשר תפילין של ראש המרמז ליראת שמים של לאה אימנו (כמ"ש בשעה"כ תפילין ד"ז), שהייתה יראה תמיד שלא יפול חלקה עם עשיו, היינו שלא יהיה חלקה בסמא דמותא (כי כשגיתר קשר תפילין של ראש, נופל התפילין לארץ, שהוא ענין 'אפר תחת פאר', שהוא מה שמתמעט אור התפילין בתשעה באב שנחרבה דעת היראה כנגד לאה), וזה סוד יחוד יעקב עם לאה, שעל ידי עסק התורה בהתבוננות על היום האחרון, בורח האדם מהיצר הרע ואינו יכול לעכבו. וזה שכתוב "ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא", היינו שלקח את התורה במדרגת היראה של לאה, שהיא בינה ליבא כמובא בזוהר ויצא (דף קנ"ג ע"ב), מבלי שיוכל היצר לעכב בעדו (לבן הוא כנגד המוחין - ליבונא דמוחא כמובא בעץ חיים (שער ו, א), ולאה היא סוד האות ה' ובינה שבמוחין).

מדרגה זו היא מוחין גדולות אך אין התורה מאירה אלא ער לב האדם ולא מן הלב ולמטה

אמנם במדרגה זו עדיין יש אחיזה להיצר הרע והגאות, ולא שיש ח"ו אחיזה בלימוד התורה שהיא תורה לשמה וסמא דחיי, אלא שבזה לבד אינו יכול לשוב עד השי"ת. והטעם מפני שתכלית התורה היא תשובה ומעשים טובים כמובא במסכת ברכות (דף י"ז ע"א), כלומר שתורה לשמה היא הארת האות ה"י ראשונה דשם הוי"ה, ומאירה התורה בראש האדם להכיר מהרחמים של השי"ת, שהיא סוד האות ש' שבתפילין של שהיא בגימטריא 'ברחמים', וחוזרת להאיר בדעתו של האדם כסוד קשר תפילין של ראש שהוא בעורף ואחורי פני האדם, ומשם מתפשטת דעת התורה עד מקום הלב של האדם - בכדי להביאו לידי 'תשובה' מהלב וכן למעשים טובים שהם כנגד החלק התחתון של הגוף.

וכאשר מדרגת לימוד התורה היא ביראת שמים כאמור, מאירה התורה בקדושתה עד מקום לב האדם, אך מהלב ולמטה אינה מאירה בתוקף גדול המבטל את הקליפות. ולכן כאשר אדם לומד תורה לשמה במחשבה על היום האחרון, בא לדביקות בהשי"ת ובמידת טובו וחסדו יתברך, והוא נקרא מוחין גדולות, אך אינו מאיר אלא עד מקום הלב, כי במוחין גדולות יש ב' מדרגות, גדולות ראשון וגדולות

שני, וגדולות ראשון אינו מאיר אלא עד מקום הלב של האדם, ומשם מתפשט אור התורה להאיר את כל קומת האדם, הינו להביאו לידי תשובה ומעשים טובים.

אך מפני שבגדלות ראשון אין אור התורה מתפשט מליבו ומטה, אזי אע"פ שבשעת עסק התורה דבק הוא בהשי"ת ובסמא דחיי, מכל מקום אינו בא לתכלית התורה שתביא את האדם לשוב עד ה' יתברך, כי מוחין גדולות ראשון מגלה את הרחמים עד הלב שהוא 'עלמא דאיכתסיא', ועל כן משם ולמטה שהוא כל חיי האדם בתשובה ומעשים טובים נעשה בזה שוב הענין ד'חבר המתהפכת', שפעם הוא טוב ופעם רע, וכשהוא עוסק בתורה הוא טוב גמור, אך חוץ לעסק התורה הוא פעם כך ופעם כך.

בעסק התורה לשמה במדרגת מוחין גדולות שני מאירה התורה את כל קומת האדם

אמנם בעסק התורה שהוא במוחין גדולות שני, מתפשט אור התורה על כל קומת האדם, ובזה היא סם חיים כסוד עץ החיים ממש, ואין בזה כלל אחיזה להיצר הרע אף מן הלב למטה, ובכח עסק התורה במדרגה זו שב האדם להשי"ת בתשובה שלימה, ומעשיו הם מעשים טובים, ו'טוב' הוא האור הגנוז כמ"ש "ותרא אותו כי טוב הוא" כמובא בזוהר שמות (דף י"א ע"ב), כי מתפשט אור הגנוז שבתורה בכל קומת האדם להביאו למעשים טובים ולהשיבו אל ה' יתברך.

עיקר המדרגה של תורה לשמה היא שיודע האדם מטובו ורחמיו של השי"ת

והחילוק בין גדולות ראשון לגדולות שני הוא בהכרת האדם את הרחמים של הבורר יתברך. כי בגדולות ראשון מאירה התורה בדעת האדם, כסוד קשר תפילין של ראש שהם בעורף ובאחור, ואז האדם יודע מרחמי השי"ת וממתיקות התורה, אך הוא כמו שאדם רואה את חברו מאחור, ועל כן הוא יודע בכיורר ממציאיות חברו, אך אינו מכירו בפניו, שהוא הכירות וידיעה גדולה יותר. וכך יש שהתורה מאירה בדעת האדם בעורפו, שהיא ידיעה ברורה ממציאיות רחמי השי"ת, ומפני שיודע מטובו של ה' אין להיצר הרע כח להמריד את האדם שיחשוב בחובה על דרך הנהגת ה' והוא נכנע ונתבטל לפניו יתברך בעסק התורה. אך מפני שאינו מכיר ויודע מרחמי ה' בבחינת 'פנים', כאשר אינו עוסק בתורה אין בכח עסק התורה לבטל את יצרו הרע בכל קומתו ולהביאו לתשובה שלימה ומעשים טובים.

אך עסק תורה לשמה המאיר באדם מתוך מוחין גדולות שני, הוא שמכיר האדם את רחמי השי"ת כמו שמכיר האדם את חברו כשמביט בפניו, ובהארת פנים נמשך אור התורה על כל קומת האדם ומבטל ממנו את היצר הרע. כי כפי מה שמכיר האדם ויודע מרחמי ה' יתברך, כך גם יצר הרע והקליפות הקשורות בו מכירים ויודעים, וכאשר מאירה דעת התורה בפני האדם מתבהלים ממנו הקליפות והיצר הרע ונכנעים ומתבטלים בפני הקדושה, ואין בהם כח להחטיא לאדם, ובכח תורה זו לקשור ליצר הרע שלא יזיק וככלב תחת אדונו כמובא בתיקוני"ז (תיקון כ"א, דף ס"ד ע"א).

לבוא לתורה לשמה במוחין גדולות שני הוא על ידי עבודת התפילה

והנה בכדי שיבוא האדם לעסק תורה לשמה שהיא בבחינת 'פנים', ושיהיה עסק תורתו במוחין גדולות הנקרא 'גדולות שני', הוא על ידי עבודת התפילה, וכאשר עובד האדם את השי"ת בתפילה כראוי, עסק תורתו במעלה גדולה מאוד וזוכה לדברים אין קץ ברוחני וגשמי, ואין בכח הרע לשהות בד' אמותיו כלל, וכל מעשיו הם טובים ונאים לפני השי"ת, ובתשובתו מאירה התורה להשיבו עד השי"ת, כמו שאמרו חכמים שתכלית התורה היא תשובה ומעשים טובים.

אמנם גם בעבודת התפילה יש את כל הדרך האמורה לעיל, שצריך האדם לזכות לסמא דחיי - שכל חיותו תהיה מהתפילה כמ"ש (התלים מב, ט) "תפילה לאל חיי", והתפילה תהיה המטה והמשענת של האדם, ועליה יתלה כל תקוותו ומשענתו כמ"ש בתהלים (ית, ט) "וייהי ה' למשען לי", היינו שהתפילה היא כל חלק האדם, כמ"ש (שם קמ"ב, ו) "זעקתי אליך ה' אמרת אתה מחסי חלקי בארץ החיים".

שארם לא נענה בתפילתו ומהרהר אחר השי"ת הוא כסמא דמותא

וכשם שהחבר המתהפכת שומרת את דרך עץ החיים בעסק התורה כאמור, כך שומרת חרב המתהפכת את דרך עץ החיים בתפילה. וגם בעבודת התפילה היא מתהפכת פעם לסמא דמותא ופעם לסמא דחיי, כי התפילה נקראת 'חיי שעה' כמובא במסכת שבת (דף י"ע א'), והוא מפני שהתפילה היא על צרכי האדם בעולם הזה, ואז ההתבוננות של האדם בתפילתו היא מפני סברות ודעות בני האדם, ומבקש מהשי"ת דברים שאילו היה בודד בעולם לא היה מבקשם, ועל כן היא נקראת 'חבר המתהפכת', שפעם האדם נענה בתפילתו ופעם אינו נענה, וכאשר נענה הוא אחוז בטוב ומאמין ברחמי השי"ת, אך כשאינו נענה בתפילתו בא להרהר אחרי הרחמים של השי"ת, שהוא סמא דמותא.

ועל כן בכדי לעבור את 'חבר המתהפכת' גם בזה צריך להפוך את הנחש למטה, והוא על ידי שיתן האדם בדעתו את זכרון יום המיתה כאמור, ויעמוד בתפילה כאילו הוא בודד בעולם, באופן שיברר בתפילתו שאין בו איזה בקשות ורצונות למלוכה וגאות, שכל זה שייך דוקא כשאין האדם זוכר את היום האחרון.

